

- आपत्तीमुळे आपल्या अर्थाजनावर विपरीत परिणाम होऊ नये म्हणून पर्याय व्यवस्था करून ठेवणे .
- संकट समयी सगळ्यानी स्वतःच्या सुरक्षेची काळजी घेण्याविषयी व बॅटरी ट्रॉन्झिस्टर व प्रथमोपचार पेटी तयार ठेवावी.
- अफवांवर विश्वास ठेवू नये.
- रेडिओ, टिव्ही वरून येणारे संदेश ऐकावे.
- मालमत्ते संबंधी व पॉलिसी व शिक्षणासंबंधी कागदपत्रे सुरक्षित ठेवावे.
- पुरेसे धान्य ठेवून, इतर धान्य विकता येत असेल तर विकून टाकणे
- घराची वारंवार दुरुस्ती करून घर सुरक्षित राहिल याची काळजी घेणे.

आपत्तीकाळाची कामे

- सुरक्षित सुटका मार्गाचा तपास घेवून सुरक्षित स्थळी पोहचणे
- जड वस्तू पडून आपण अडकून पडणार नाही याची काळजी घेणे.
- बियाणे, खते, अवजारे, सुके अन्न सुरक्षित ठिकाणी ठेवणे
- मालमत्ते संबंधीची कागदपत्रे सुरक्षित ठिकाणी ठेवणे.
- रेडियो टि.व्ही.वरून येणारे संदेश ऐकणे.
- कुटूंबांतिल सदस्यांना तिन दिवस पुरेल इतके अन्न,पाणी,इंधन,सुरक्षित ठेवणे.
- पुरेसे औषध सोबत ठेवणे.
- एकत्रित जेवणावळीत सामिल सामिल होणे.
- अफवांवर विश्वास न ठेवणे.
- अर.सी.सी. घर असल्यास वरच्या मजल्यावरून तळमजल्यावर येणे.

आपत्तीनंतरची कामे:-

- कृति गटाच्या आदेशाचे पालन करणे.
- अन्न पुरवठा ,परिसर स्वच्छतेसाठी स्वयंसेवक म्हणून काम करणे.
- स्वतः आणि कुटूंबिय वापर असलेल्या शौचकुपाची सफाई अभावी दुर्गंधी व घाण वाढणार नाही याची दक्षता घेणे.
- आपल्या गरजा आणि समस्या निवारा व्यवस्थापनास सांगणे.
- गहाळ व्यक्तीविषयी माहिती व त्याचे ठिकान याबाबतची माहिती बचाव गटास देणे.
- त्याच्या बचाव कामासाठी संबंधीत गटास पाठविणे.
- पडलेले ढीग उपसणे.
- शक्य तेवढया लवकर घराची दुरुस्ती/बांधणी सुरू करणे.

उदा. नको त्या ठिकाणी ओव्हरटेक करणे, सिग्नल न देता किंवा आधी खुण न करता अचानक वळण घेणे किंवा थांबणे जेनेकरून मागील वाहन समोरच्या वाहनावर आदळते. वेग मर्यादेचे पालन न करता गावातून बेफाम वेगाने जाणे, मोटार चालवितांना झोप येणे अतिवेगाने जात असतांना वळण वक्रतेची कल्पना न आल्यामुळे वाहन उलटणे, मद्य प्राशणानंतर मोटार वाहन चालविणे इत्यादी.

३. रस्त्याच्या सभोवतालची परिस्थिती:

उदा. बैलगाड्या सायकली, रिक्शा यासारख्या अन्य वाहनांच्या चालकाची चुक होणे, रस्त्यावर अचानक जनावरे येणे, रस्त्यावरील पादचारी व्यक्ती किंवा शाळेतील मुले यांचक लक्ष नसल्यामुळे ती वाहनाखाली येणे इत्यादी.

४. रस्त्यामधील दोष :

पोलिस स्टेशनमध्ये नोंद झालेल्या अपघातांचा अभ्यास करता असे लक्षात येते की, रस्त्यांमधील दोषांमुळे झालेल्या अपघातांची संख्या ऐकूण अपघातांच्या १०ते १५ टक्के इतकीच असते अपघातांची कारणमिमांसा करण्यात काहीचुक असू शकते हे लक्षात घेतले तरीही रस्त्यामधील दोषांमुळे होणाऱ्या अपघातांची एकूण संख्या अपघातांच्या संख्येच्या २० टक्केपेक्षा जास्त असणार नाही.

आग

आगीपासून संरक्षणासाठी

आपल्या घरामध्ये कामाच्या ठिकाणी अथवा हॉटेलमध्ये निकासचे मार्ग (Esczpe Route) जाणून व समजून घ्या.

आग लागल्यास

- लगेच अग्निशमन दलाला फोन करावा. जमिनीवर लोळवून आग विझविण्याचा प्रयत्न करावा. तोंडावर ओला रुमाल ठेवून धुरापासून दुर राहा.
- स्वयंपाक घरामध्ये विशेष काळजी घ्या. गॅस, सिलेंडर, रेगुलेटर बंद करावा. स्टोव्ह, मोमबत्ती इत्यादी ज्वालाग्राही वस्तु गॅस पासून दूर ठेवा विजेच्या उपकरणांचा वापर करण्या अगोदर तपासून घ्या.
- गोदाम घरातील कोठीघर इत्यादी तेलकट व जळाऊ पदार्थ साठवून ठेवू नका.

कौटुंबिक पातळीवरील जबाबदारी

- सामुहिकपणे आपत्तीशी सामना करावा लागतो. तरीही एक स्वतंत्र व्यक्ती म्हणून जबाबदारी पार पाडावी लागते.
- कृति गटाने गावकऱ्यांच्या वारंवार बैठका घेऊन आपत्तीशी सामना करण्यासाठी लोकांना मार्गदर्शन द्यावे.
- कृति गट व व्यक्ती / कुटुंब म्हणून जबाबदारीची जाणीव करून घ्यावी.

आपत्तीपूर्व कुटुंब पातळीवर करावयाची कामे

१३. इमारत भूकंप प्रतिबंध करतांना कोणताही अवास्तव खर्च येत नाही.

१४. भूकंप प्रतिरोध घराचे बांधकाम करण्याचा मुख्य उद्देश जीवित व वित्त हानी टाळणे असतो.

सर्वात महत्वाचे :

बांधकामत व्यवसायिकाकडून प्रलॉट घेण्यापूर्वी अथवा स्वतंत्र बंगला बांधण्यापूर्वी (I.S. ४५६-२००० व D.I.S. १८९३-२००१) मानकाप्रमाणे बांधकाम केलेले आहे किंवा करणार आहे याचे प्रमाणपत्र घ्या.

लोड बेअरींग घर बांधतांना घ्यावयाची काळजी :

१. हेडर घालणे, दगडी बांधकाम करतांना जेवढ्या रुंदीचे बांधकाम आहे, तेवढ्या रुंदीचे अखंड दगड प्रत्येक तिन फुटाला प्रत्येक थरात घालणे आवश्यक आहे
२. दगडी बांधकाम करतांना गोट्याचा वापर टाळावा.
३. दगडी बांधकाम करतांना कोपरे विटकामात न बांधता कमीत कमी दोन फुट रुंदीचे दगडाचे असावेत.
४. बांधकामावर जोतयाच्या लेवलला आर.सी.सी. १.२.४. बॅंड टाकणे आवश्यक आहे.
५. प्रत्येक खोलीत छताच्या पातळीस आर.सी.सी. बॅंड असणे आवश्यक आहे.
६. प्रत्येक खोलीच्या चारही कोपऱ्याचे मजबुतीकरण करण्यासाठी सलोह कॉक्रीट वापरणे व त्याची प्लॅथ, लॅटल व रुफ बॉर्डमध्ये अडक करणे आवश्यक आहे.
७. प्रत्येक खोलीत दारे खिडक्यांच्या वरती आर.सी.सी. लॅटल टाकणे आवश्यक आहे.
८. दरवाजे खिडक्या छोट्या आकाराच्या असाव्यात व त्या कोपऱ्यात नसाव्यात.
९. घराचे सर्व दरवाजे खिडक्यांचा वरचा भाग समपातळीत असावा.
१०. वरील सर्व गोष्टींचा अंतर्भाव केली तर भूकंप प्रतिबंध घर बांधतांना कोणताही अवास्तव खर्च येत नाही.

रस्ते अपघात

महाराष्ट्रात सरासरी २१२ रस्ते अपघात होतात आणि त्यात दररोज २४ व्यक्ती मरण पावतात. १५४ व्यक्ती जखमी होतात. सर्वसाधारणपणे अपघातात मरण पावणाऱ्यापैकी ३० टक्के व्यक्तींचे वय ३० वर्षांपेक्षा कमी असते असे आढळून आलेले आहे. म्हणजे जीवनाच्या ऐन उमदीत असणाऱ्यांच्या मृत्युचे प्रमाण बरेच जास्त आहे. यावर काही उपाययोजना केली नाही तर हे अपघाताचे प्रमाण असेच वाढत जाणार हे उघड आहे.

अपघात का व कशामुळे होतात?

रस्त्यांवरील अपघात सर्वसाधारणपणे खालील चार कारणांमुळे होतात.

१. वाहनातील दोष :

उदा. चालत्या गाडीचा टायर रॉड तुटणे, समोरची चाके निखळणे किंवा ब्रेक निकामी होणे असे प्रकार घडत असल्यास वाहन चालकाचा ताबा राहत नाही व त्याच्या परिणामी अपघात होतात,

२. वाहन चालकाची चूक :

- घरातील सुरक्षित ठिकाणी आसरा घ्या. (उदा. टेबलाखाली, बिमखाली, तुळईखाली, दरवाज्याच्या चौकटीखाली, कॉलमजवळ)
- लिफ्टचा वापर करू नका, दाराजवळ अथवा प्रवेशद्वाराजवळ गर्दी करू नका.
- भिंती आरसे, फर्नीचर, कंदील (असल्यास) यांच्यापासून लांब रहा.
- निकसचा योग्य मार्ग नसल्यास त्रिकोण आकाराचा मार्ग तयार करावा.
- स्वतः शांत रहा व इतरांना शांत राहण्यास सांगा.

भुकंपानंतर काय कराल ?

- रेडिअसे टि.व्ही वरून मिळणाऱ्या आपत्तीविषयक सुचना काळजीपूर्वक ऐका व त्याचे पालन करा.
- मुख्य धक्क्यानुतर छोटे छोटे धक्के बसू शकतात.
- पाणी विज गॅस कनेक्शन सुरे असल्यास बंद ठेवा.
- जर काही व्यक्ती जमिनीखाली गाडल्या गेल्या असतील तर घटनास्थळीच थांबा व येणाऱ्या मदतनीसांना सहकार्य करा.

भूकंप प्रतिबंध घर बांधतांना कोणताही अवास्तव खर्च येत नाही.

आर.सी.सी. बिल्डींग बांधतांना इमारतीचे डिझाइन I.S. ४५६-२००० व I.S. १८९३-२००१ मानकाप्रमाणे असणे आवश्यक आहे.

लोड बेअरिंग घर बांधतांना प्रत्येक खेळीच्या चारही कोपऱ्यांचे मजबुतीकरण करण्यासाठी सलोह कॉंक्रीट वापरणे व त्याची प्लीन्थ लीटल व रुफ बँडमध्ये सांधणी करणे आवश्यक आहे.

आर.सी.सी. बिल्डींग बांधतांना घ्यावयाची काळजी

१. इमारतीचे डिझाइन BIS मानकाप्रमाणे असणे आवश्यक आहे.
२. इमारतीचा पाया कठिण जमिनीवर असणे आवश्यक आहे.
३. मऊ जमिनीवर पायाचे बांधकाम करण्यापूर्वी खडी वापरून धूपसने आवश्यक आहे.
४. इमारतीच्या जमिन पातळी /ज्योत्याच्या लेवलला बायबीम असणे आवश्यक आहे.
५. इमारतीचा आकार व भूमितीय (Geometric) व समरूप (Symmetric) असणे आवश्यक आहे.
६. इमारतीचे बांधकाम नियोजित करतांना (Cantilever) तसेच मोठे पोर्च टाकावेत.
७. कमीत कमी कॉंक्रीट ची गुणवत्ता M२० grade proportion by weight-cement-sand aggregate - १:१ १/२:३ असावी.
८. इमारतीमधील खांबांची जाडी २००mm(८) पेक्षा कमी असू नये.
९. इमारतीमधील खिडक्या दरवाजे शक्यतो कोपऱ्यात नसावेत.
१०. इमारतीचे सर्व बांधकाम हे आर्किटेक्ट व स्ट्रक्चुरल डिझायनर यांच्या नकाशाप्रमाणे आहे याची खात्री करावी.
११. जिन्यरची सुयोग्य रचना अत्यंत गरजेची आहे.
१२. इमारतीत वापरले जाणारे स्टिल हे प्रमाणित दर्जाचे उदा. (Tor 40/grade Fe४१५/५००) fLVy असावेत.

- घरातील उपयुक्त सामानासह उंच सुरक्षित ठिकाणी स्थलांतर करा.

पूरादरम्यान :

- लहान मुलांना पाण्याजवळ जाऊ देवू नये.
- विजेच्या उपकरणांचा वापर करू नये, वीज पुरवठा बंद करावा.
- उकळलेले पाणी प्यावे खाद्य पदार्थ झाकून ठेवावे.
- साथीच्या रोगांवर प्रप्त झालेल्या औषधींचा योग्य वापर करावा.
- स्थानिक अधिकाऱ्यांना मदत सामग्री वाटपामध्ये मदत करावी.
- स्थलांतर करावक लागल्यास आवश्यक वस्तूच बरोबर घ्याव्यात व सुरक्षित रस्त्यांचाच वापर करावा.
- आपत्तीप्रसंगी जवळील तहसिल कार्यालय, पोलिस स्टेशन अथवा अग्निशामक दलाशी संपर्क साधावा.

भूकंप

भूकंपादरम्यान काय कराल?

जर तुम्ही रस्त्यावर असाल तर.....

- पटकन मोठ्या जागेत जा घाई-रडबड,दंगा करू नका.
- उंच, जुन्या आणि सलग असणाऱ्या इमारतीपासून, भिंती, वीजेच्या तारांपासून लांब थांबा.

जर तुम्ही गाडी चालवित असाल तर

- जुन्या इमारती,भिंती, इलेक्ट्रीक वायर केबल वायर उंचवटा यापासून आपले वाहन लसंब नेऊन थांबवा.

भूकंपानंतर काय कराल?

- धुम्रपान करू नका, काढी ओढू नका अथवा वीजबटन लगेचच चालू करू नका. कारण गॅसगळती अथवा शॉर्टसर्किट होण्याची शक्यता असते.
- विजेच्या तारांना हात लावू नका.
- दूषीत / उघड्यावरचे पाणी पिणे टाळा जेणेकरून रोगांना प्रतिबंध होईल. उपलब्ध स्वच्छ पाणीच घ्या.
- पूर्ण नुकसान झालेल्या इमारतीजवळ जाऊ नका अथवा परत राहण्यासाठी त्याचा वापर करू नका.
- आपल्या घरामध्ये, कामाच्या ठिकाणी अथवा हॉस्पिटल मध्ये बाहेर पडण्याचे मार्ग (Escape Route) जाणून व समजून घ्या.
- प्रत्यक्ष भूकंपामुळे लोक मृत्युमुखी पडत नाहीत, तर धोकादायक पद्धतीने बांधलेल्या इमारतींमुळेच जिवित हानी अधिक प्रमाणात होत असते.

भूकंपाचा धक्का बसत असतांना इमारतीच्या आत असाल तर इ

- जंगलात असाल तर कमी उंचीचा व दाट झाडांचा आसरा घ्या.
- वृक्ष, दलदलीची ठिकाणे तथा पाण्याचे स्तोत्र यापासून शक्यतो दूर रहावे. तथापि मोकळ्या आकाशाखाली असण्यापेक्षा लहान झाडाखाली आसरा घेणे चांगले.
- मोकळ्या आकाशाखाली राहणे आवश्यक असेल तर खोलगट ठिकाणी रहा.
- दोन व्यक्तीमधील अंतर किमान १५ फुट असेल, असे रहावे.
- पोहणारे, मच्छिमारी करणारे यांनी तात्काळ पाण्यातून बाहेर यावे.

विजेचा कडकडाट होत असतांना काय करू नये

- धातूची दांडी असलेल्या छत्रीचा उपयोग करू नये.
- विजेच्या खांबाजवळ उभे राहू नये.
- उंच झाडाखाली उभे राहू नये.
- उंच जागेवर झाडावर चढू नये.
- प्लग जोडलेले विद्युत उपकरणे हाताळू नका
- दुरध्वनीचा वापर करू नका.
- वाहनातून प्रवास करणे टाळावा.
- धातुचे कोणतेही उपकरण हातात बाळगू नका.
- एकापेक्षा जास्त व्यक्ती एकत्र राहू नये.
- विद्युत उपकरणे चालू ठेवू नये.

महापूर

पुरासारख्या नैसर्गिक आपततीचा सामना करावा लागल्यास घ्यावयाची खबरदारीसुरुवातीचे उपाय :-

- घरातील सर्व सदस्यांना सुरक्षित स्थळाबद्दल माहिती असावी.
- मातीची घरे पाण्यात लवकर पडतात. अशा घरात राहणाऱ्या लोकांनी विशेष काळजी घ्यावी.
- पाणी, सुके खाद्यपदार्थ यांचा योग्य साठा व मोमबत्ती माचीस टॉर्च दोरखंड, प्लास्टिकची कॅन, बॉटल्स, टयुब, प्लास्टिक घागर, व टाकाऊ प्लास्टिकचे वस्तुचा साठा असावा.

पुर येण्याची पुर्वसूचना / चेतावनी मिळाल्यास

- रेडिओ, टिव्ही वा स्थानिक प्रशासनाकडून मिळणाऱ्या सूचनांचे पालन करावे.
- संभावित धोक्याबाबत घरातील सर्वांना माहिती द्यावी.
- अफवांवर विश्वास ठेवू नये वा अफवा पसरवू नये.

महापूर/विज/भुकंप/आग/रस्ते अपघात.

वज्रघात / विज पडणे विजेत या कडकडाहट होत असतांना काय करावे.

- शेताजवळील घराचा त्वरीत आसरा घ्यावा.
- पाण्यात असाल तर तात्काळ बाहेर यावे.
- झाडाच्या उंचीपेक्षा झाडापासून दुप्पट अंतरावर उभे राहावे.
- ओल्या शेतात काम करणाऱ्या व्यक्तींनी तात्काळ कोरड्या व सुरक्षित ठिकाणी जावे.
- शेतात काम करीत असाल तर सुरक्षित ठिकाणाचा आसरा घेतला नसेल तर शक्यतो जिथे आहात तिथेच राहा.
- शक्यअसेल तर पायाखाली लाकूड, प्लास्टिक, गोणपाट अशा वस्तू अथवा कोरडा पाला पाचोळा ठेवावे. दोन्ही पास एकत्र करून गुडघ्यावर दोन्ही हात ठेवून डोके जमिनीकडे झुकवा, तथापि डोके जमिनीवर ठेवू नका.
- धातुपासून बनलेल्या वस्तू जसे कृषीयंत्र इत्यादी पासून दूर राहावे.
- गाव, शेत, आवार, बाग-बगीचा आदि घर यांच्या भोवती तारेचे कुंपण घालू नका कारण ते विजेला सहजतेने आकर्षित करते.
- विजचाहक वस्तूपासून दूर रहा. उदा. रेडीयेटर, स्टासे, मेटल, लोखंडी पाईप.
- पाण्याचे नळ, फ्रिज, टेलिफोन यांना स्पर्श करू नका. त्यापासून दूर रहा आणि वीजेवर यंत्रापासूनही दुर रहा.
- कपडे वाळविण्यासाठी सुतळीअथवा दोरीचाच वापर करावे.
- मजबूत असलेले पक्के घर हे सवात सुरक्षित ठिकाण आहे.
- शक्य असल्यास आप-आपल्या घरी विज अटकाव यंत्रणा बसवावी.
- टेलिफोनचे खांब, विजेचेखांब टेलिफोन / टेलिव्हिजन टॉवर यापासून दूर राहावे.
- आपले घर, शेत, इत्यादींच्या आसपास कमी उंचीची चांगल्या प्रकारची फळझाडे लावा.
- दोन चाकी वाहन सायकल, ट्रक, ट्रॅक्टर, नौका यावर असाल तर तात्काळ उतरून सुरक्षित ठिकाणी जावे.
- उंच झाडाच्या खोड अथवा फांदीवर तांब्याची एक तार बांधून तिचे दुसरे टोक जमिनीत खोलवर गाडून ठेवावे, म्हणजे हे झाड सुरक्षित होईल.
- वाहनातून प्रवास करत असल्यास वाहनातच राहावे.
- वाहनाबाहेर थांबणेआवश्यक असल्यास, धातूचे कोणतेही उपकरण बाळगू नका